

Charles de Lespine

Sverigeresenär, poet, dramatiker, lutenist och kompositör

KENNETH SPARR

Denna artikel har tidigare varit tryckt i tidskriften *Bibliofilen*. Redaktionen tackar för tillståndet att publicera den i *Gitarr och Luta*.

En resebeskrivning från Sverige som man förgäves letar efter i Samuel Brings bibliografi *Itineraria Svecana* är den som fransmannen Charles de Lespine skrev i början på 1600-talet. Denna lucka är inte förvånande med tanke på att den bok, *Les oeures* [sic] *de Lespine* . . . , där resebeskrivningen ingår är utomordentligt sällsynt.¹ Endast två exemplar är kända och de befinner sig i British Library respektive Library of Congress. Något mer förvånande är det dock att man i inget svenskt bibliotek finner den franske bibliografen Frédéric Lachèvres biografi över Lespine, där hela resebeskrivningen finns tryckt på nytt.² Lachèvres bok gavs ut i endast 250 exemplar, och det tog åtskilliga år innan jag till slut fick tag i ett av dessa från den engelske antikvariatsbokhandlaren Kenneth Mummary. Mitt intresse för Lespine har egentligen en helt annan utgångspunkt: lutspelaren och kompositören Charles de Lespine. Merparten av hans bevarade kompositioner finns nämligen i Sverige, fördelade mellan Finspongssamlingen i Norrköpings stadsbibliotek och Kungl biblioteket.

Lespine var möjligen född i Paris, okänt när, men sannolikt under 1500-talets sista decennier. Hans förste gynnare och herre var Henrik av Lorraine, senare hertig av Mayenne. I

slutet av 1610 lämnar Lespine Frankrike med rekommendationsbrev bla till drottning Anne av England, syster till den danske kungen Kristian IV. Hans resa gick över Artois, via Bryssel i spanska Nederländerna, till Holland där han bla mötte Mauritius av Nassau.

Kanske sammanstrålade han här också med landsmannen och lutkompositören Nicolas Vallet. I Vallets *Het tweede Boeck Van de Luyt-Tablatuer* . . . tryckt i Amsterdam 1616, finns nämligen en "Fantasye de Maistre Lespine" till vilken Vallet fogade en "Fantasye Responce a la prescedente".³

Via Zeeland och Frisland lämnade Lespine kontinenten och anlände till England. Han blev väl mottagen vid Hampton Court, fick audiens hos drottning Anne och kom att mottaga många bevis på hennes ynnest. Lespine återgäldade detta med hyllningsverser och hyllningsmusik. En "Courante de la reine d'Angleterre", komponerad av Lespine finns för övrigt bevarad i Finspångssamlingen.⁴ Lespine har också lämnat musikaliska spår i England med ett fåtal verk i fem handskrifter.

Lespine lämnade England och återvände till kontinenten via Skottland och Irland. I mitten av 1612 åtföljde han rhengreven Philippe Othon genom Lorraine till Frankfurt för att,

sannolikt i egenskap av musiker, övervara kröningen av Mattias till tysk-romersk kejsare. 1614 finner vi Lespine i Louvain där han samma år publicerar en tragedi på vers, *La Descente d'Orphee aux Enfers*, dedicerad till drottning Anne av England. Lespine var uppenbarligen en orolig själ och for från det ena hovet till det andra. Med en god portion självförtroende säger han själv: "Il n'y a Prince souverain qui ne fut désireux de m'avoir, mais mon humeur a toujours été libre et desireux de voir le monde."

Inget är känt om hans förehavanden mellan 1615 och 1617, men 1618 befann han sig i Wien, sannolikt i tjänst hos ärkehertig Karl av Österrike. Karl var också ärkebiskop av Breslau och Lespine medföljde denne till Schlesien. På grund av oroligheterna i samband med den tysk-romerska tronföljdsstriden tog Karl sin tillflykt till Sigismund III Vasas hov i Warszawa. Av Sigismund erbjöds Lespine 1000 sekuner i årlig lön om han stannade vid dennes hov. Lespine avböjde emellertid och stannade endast kort tid i Warszawa. Därefter drog han vidare till Danzig och här kan vi låta honom själv ta till orda:

Vid ett litet ställe i Danzig finns en fästning som skyddar den kanal varigenom fartygen kommer till staden. Det är här man går ombord för att lämna Preussen, liksom jag gjorde för att fara till Sverige.

OM SVERIGE

Kungadömet Sverige är mycket långt och sträcker sig ända till Ishavet. Det är både fyllt med stora skogar och samti-

digt mycket bördigt med alla slags livs-förnödenheter och grödor. Här bedrivs en mycket omfattande handel och denna är orsak till att man knappast hittar några fattiga. Det finns gruvor med bly, tenn och silver. Invånarna är mycket artiga mot främlingar och mottager dem med all frimodighet. De är alla luteraner, men därmed inte alls giriga. Det är nämligen inte kutym överallt att ta betalt av dem som reser. Om det inte hade varit för de många illvilliga landstrykarna, som ofta bedrar de resande, så kunde man fara överallt i detta kungadöme utan att behöva tömma börser. Huvudstaden heter Stockholm. Kvinnorna där är kända för att vara mycket ärbara och grannliga. Den vanligast förekommande drycken är öl, men här fattas inte heller vin eftersom det importeras från åtskilliga håll. Den nuvarande kungen [Gustav II Adolf] är en mycket ridderlig furste och frikostig mot förtjänta främlingar. Kungen håller hov i Stockholm, där man normalt kan få se 250 eller 300 fartyg. Hans palats är välbyggt och fulländat, helt klätt med koppar och invändigt synnerligen rikligt utsmyckat. Vid hovet kan man finna alla nationaliteter och åtskilliga utländska köpmän. Husen på landsbygden är gjorda av trä och framför allt rena och ljusa. Det finns inte en bonde så fattig att han inte har ett målat rum där han kan ta emot sina vänner. Bastu används på samma sätt som i Tyskland och Polen. Vintertid åker man släde, vilken dras av ett djur av samma slag som hjorten. Dessa djur vet själva vart de skall styra kosan, men man måste se till att man håller sig fast väl ty om släden välter kan man bli avstjälpt utan att få stiga i igen. Man hör nästan inte talas om tjuvar i Sverige. Om någon tillfälligtvis skulle bli bestulen där så blir byn denne just lämnat skyldig att ersätta med lika mycket som blev stulet. Därefter underrättas de andra byarna om

Les oeures de Lespine
A TRES HAULTTE
 ET TRES PVISSANTE
MADAME SERENISSIME
 C H R E S T I E N N E
 D E F R A N C E
 Princesse de Piemont.
 SOEVR DV ROY.

I N T O R I N O,
 Appresso Vbertino Meruli. M.LC. XXVII.

Titelbladet till "Les oeures de Lespine . . .", Turin 1627.

stölden och alla gör lika stora insatser för att tjuven skall gripas och avrättas utan vidare process. För övrigt bör man veta att detta kungadöme är så stort att det i en del av landet vintertid råder natt i mer än tre månader och sommartid är dag i ytterligare tre månader. Men eftersom jag knappast alls har rest runt i detta kungarike överlåter jag åt den som vet mer att berätta om de resterande

detaljerna och avslutar beskrivningen av mina resor med det följande kungadömet [Danmark].

Lespine fortsatte alltså sin resa till Danmark där han erbjöds tjänst av Kristian IV. Återigen avböjde han, enligt honom själv av religiösa skäl. Kristian visade dock honom stor yn-

nest, och Lespine påpekar att Kristian inte för intet var bror till drottning Anne av England. Senast 1621 återvände Lespine till Frankrike där han åter knöts till huset Lorraine. Sedermera kom han till hovet i Turin, och i denna stad lät han också trycka sina samlade verk, *Les Oeures de Lespine* ..., år 1627. I dessa ingick också den *Brève description de plusieurs royaumes* ... där bla resan till Sverige relateras. Lespines vidare levnadsöde är höljt i dunkel och hans dödsår är okänt.

Lespines vistelse i Sverige bör ha skett någon gång mellan 1619 och 1620. Att det var fråga om ett kortvarigt besök framgår av hans egna ord. Skildringen av Sverige är både summarisk, yttlig och operoslig. Det som gör honom mera intressant är de i Sverige bevarade handskrifterna med hans musik. Med en gång bör emellertid betonas att ingenting styrker att dessa skulle ha något direkt samband med hans resa till Sverige. I några fall är det snarare mera sannolikt att de kommit hit på andra vägar.

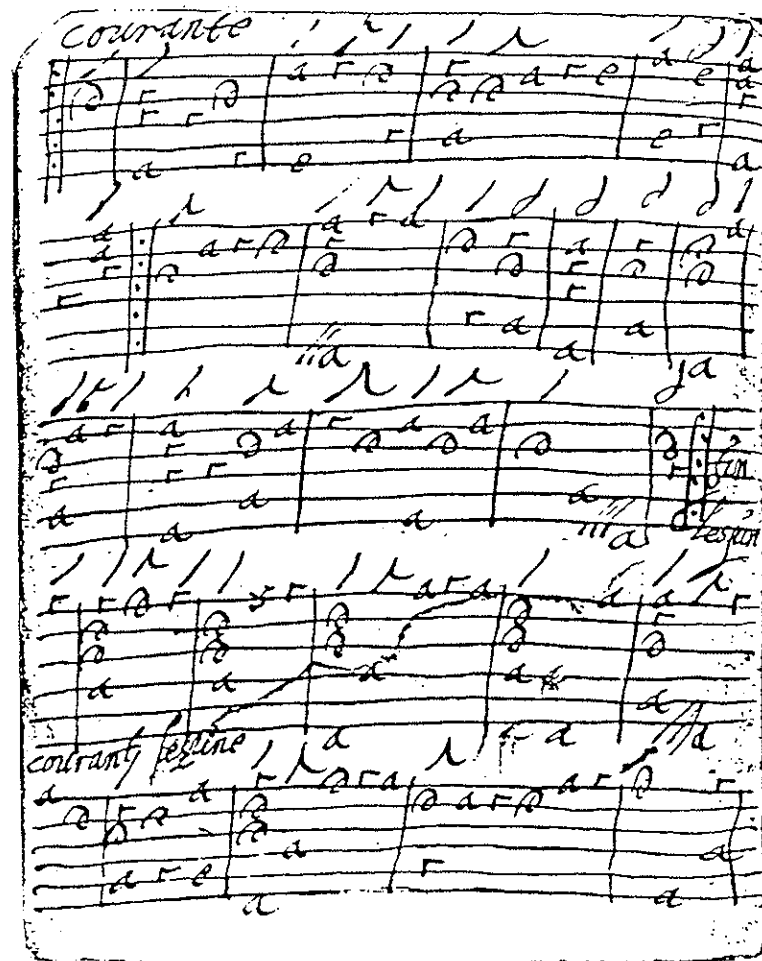
Den handskrift som ligger närmast till hands att sätta i samband med besöket i Sverige är *En fransk balettmästares och danslärares i Bruxelles, 1614–1619, anteckningsbok* ..., förvarad i Kungl biblioteket.⁵ Möjligen hette denne balettmästare Monsieur Destourmelles, men anmärkningsvärd är förekomsten av åtskilliga satser i luttabulatur tillskrivna Lespine. I handskriften finns också många texter till baletter och sånger, dansanvisningar, melodier i vanlig notation, dessutom en del recept, bla mot tandvärk och epilepsi och hur man

tillverkar fyrverkeri! Musiken av Lespine, hastigt och slarvigt nedskreven, utgör endast en mindre del av handskriften och speglar den rådande musiksmaken under 1600-talets första decennier.

I sammanhanget kan nämnas att handskriften dessutom utgör ett viktigt dokument i danshistorien. Den är nämligen den äldsta bevarade dagboken av en dans/balettmästare.⁶ Det kan naturligtvis röra sig om en tillfällighet att handskriften tidsmässigt ligger relativt nära Lespines besök i Sverige och dessutom kan vi bara spåra dess proveniens till 1800-talet.

Något säkrare uppgifter finns om proveniensens för två luttabulaturhandskrifter med musik av Lespine i den utomordentligt rika Finspongssamlingen i Norrköpings stadsbibliotek. Det är högst sannolikt att Louis de Geer (1622–1695), ej att förväxla med sin mer berömde fader, varit ägare till dessa handskrifter. Den ena, med signaturen 9096: 11, innehåller nämligen anteckningen "Ludovicus de Geer est possessor" och är dessutom daterad "Ay [Le Haye?] le 26 Jan. 1640".

Handskriften innehåller endast sju anonyma musiksatser, men minst sex av dessa kan tillskrivas Lespine eftersom de också förekommer i den andra Finspongshandskriften med signaturen 1122 fol. Här har använts en förtryckt tabulaturbok från Pierre Balards officin "Au Montparnasse Rue S Jean de Beauvois" i Paris. På titelbladet är antecknat "Balets, Aleman-des et Sarabandes par L'Espine", och handskriften innehåller 28 musiksatser, däribland en version av den

En sida ur handskriften S 253, Kungl biblioteket.

fantasia som tidigare hade publicerats i Nicolas Vallets lutbok.

Det finns också ett annat samband mellan de båda handskrifterna i Finspongssamlingen: de kan av handstilen att döma vara anlagda av samma skrivare, kanske Lespine själv? Hur dessa handskrifter har kommit i de Geers ägo vet vi inte, men som fram-

går av en anteckning i en annan tabulaturhandskrift i Finspongssamlingen så besökte han Paris cirka 1639–40 och fick då möjligen också undervisning på luta. Kanske förvärvades dessa handskrifter i samband med hans vistelse på kontinenten. Att de skulle ha kommit till Sverige med Lespine verkar mindre troligt.

Under sin livstid var Lespine högt uppskattad som poet, dramatiker, lutenist och kompositör. En samtida till honom, Jean de Schelandre, skrev följande hyllningsvers:

*Lespine décrivant la gloire et le
trophée
Qu'au Royaume des Morts emporta cet
Orphée
Jadis tant renommé par son Luth et ses
vers,
Tu a pris un subject qui t'est fort conve-
nable,
Par tes vers comme luy tu te rends
remarquable,
Et fais voler ton nom par tout cet
Univers.*

*Orphée par le son de sa douce Musique
Attiroit bien à soy quelque peuple
rustique,
Ou quelques citoyens des antres et des
bois,
Mais toy tu fais bien plus, car par 'a
résonnance
Des cordes de ton Luth, tu as telle
puissance
Que tu ravis les cœurs des Princes et
des Roys.⁷*

Lespines namn försjönk emellertid snabbt i glömska, och med bästa vilja i världen kan vi nog knappast räkna in honom i det främsta ledet av vare sig författare eller kompositörer. Det finns för närvarande dock planer i Frankrike att ge ut hans samlade musikaliska produktion och vi får då bättre möjlighet att värdera hans musikhistoriska betydelse.

Hans anknytning till Sverige är sannolikt av mera tillfällig natur och möjligen är det slumpens skördar som gjort att så stor del av hans musik bevarats här.

Noter

¹ *Les oeures de Lespine a tres havite et tres pvissante Madame serenissime Chrestienne de France . . .*, Turin 1627.

² Lachèvre, F., *Un joueur de luth et compositeur des cours princières auteur dramatique et poète Charles de Lespine parisien . . .*, Paris 1935.

³ Vallet, N., *Het tweede Boeck Van de Luyt-Tablaturer Ghenoeemt Het Gheheymenisse der Sangh-Goddinnen . . .*, Amsterdam 1616, sid 19f.

⁴ Norrköpings stadsbibliotek Finspong, 9096: 11 och 1122 fol 1/4.

⁵ Kungl biblioteket S 253.

⁶ Brinson, P., *Background to European Ballet*, Leyden 1966, sid 117.

⁷ Lachèvre op cit, sid 25. En ungefärlig och orimlad översättning lyder:

"Lespine, när du skildrar strålglassen och segertecknet som följer denne Orfeus, fordom så ryktbar genom sin luta och sina dikter, till Dödsriket, har du valt ett ämne som passar dig väl. Genom dina dikter blir du märklig såsom han och de gör att ditt namn flyger genom hela universum.

Orfeus skulle väl genom klangen av sin ljuva musik locka till sig några enkla människor eller några medborgare från grottorna och skogarna. Du gör det dock mycket bättre, ty genom återklangen från din lutas strängar har du en sådan makt att du förtrollar furstars och konungars hov."

Hyllningsversen är återgiven i Lespines verstragedi *La Descente d'Orphee aux Enfers* och kan kanske ses som en tidig form av förlagsreklam.

